

Казахский национальный педагогический университет им. Абая

УДК 316:303.7:334.722.8 (574.1)

На правах рукописи

БУЛДЫБАЕВА ГУЛЖАН НУРТАЕВНА

**Социологический анализ социально-корпоративной
ответственности компаний нефтегазового сектора Западного региона
Казахстана**

6D050100-Социология

Диссертация на соискание ученой степени
доктора философии (PhD)

Научные консультанты
д.филос.н, проф., член-корреспондент
НАН РК Абсагтаров Р.Б.,
д.социол.н, проф. Садырова М.С.

зарубежный консультант
проф. Печского Университета
д.экон. н. Ференц Фаркас

Республика Казахстан
Алматы, 2013

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ	3
1. МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-КОРПОРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ КОМПАНИЙ НЕФТЕГАЗОВОГО СЕКТОРА ЗАПАДНОГО РЕГИОНА КАЗАХСТАНА	15
1.1 Теоретико-методологические подходы к исследованию социально-корпоративной ответственности в социологии	15
1.2 Социологическая характеристика социально-корпоративной ответственности	28
1.3 Сравнительный анализ моделей социально-корпоративной ответственности	49
1.4 Роль стейкхолдеров в социально-корпоративной ответственности нефтегазовых компании	64
2. ТЕНДЕНЦИИ И РАЗВИТИЕ НЕФТЕГАЗОВОГО СЕКТОРА В КАЗАХСТАНЕ	78
2.1. Место нефтегазового сектора в структуре экономики РК.....	78
2.2. Становление корпоративной социальной ответственности в нефтегазовом секторе Казахстана	91
2.3. Анализ влияния нефтегазовой отрасли на социально-экономическую ситуацию в Западном регионе Казахстана	104
2.4. Социальная политика нефтегазовых компаний Казахстана в ракурсе социально-корпоративной ответственности.....	126
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	141
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.....	147

Булдыбаева Гүлжан Нуртай кызы
Қазақстанның Батыс аумағындағы мұнай-газ секторының компаниялардың
корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігіне әлеуметтік талдау
ТҮСІНІКТЕМЕ

Әлеуметтану пәні 6D050100 бойынша философия ғылымының дәрежесін алу үшін
арналған диссертациялық жұмыс

Осы диссертациялық жұмыста Қазақстан Республикасының мұнай-газ секторындағы компаниялардың корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктеріне әлеуметтік талдау жүргізілді.

Зерттеліп отырған тақырыптың маңыздылығы. Бүгінгі таңда ірі өндірістік компаниялар қазақстандық қоғамның әлеуметтік экономикалық дамуының негізгі көзі болып отыр. Сонымен қатар регионалдық әлеуметтік мәселелерді шешу үшін олардың әлеуметтік жауапкершіліктері жоғарылай бастады. Мұнай-газ корпорацияларының әлеуметтік жауапкершіліктері аймақтағы және нақты кәсіпорындарының өткір әлеуметтік мәселелерін шешуде ойдағыдай жұмыс атқаруда. Сонымен, диссертациялық зерттеу тақырыбының өзегі келесі мән-жайларды алдын алады.

Біріншіден: Қазақстан экономикасына үшін мұнай-газ комплексінің елеулілігінің, оның қазақстандық қоғамда әлеуметтік модернизацияны жүзеге асырудағы рөлі.

Екіншіден: корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің Қазақстан Республикасының мұнай-газ саласында қызмет атқарулуының комплексті талдаудың серпінділігінің экономикалық, әлеуметтік және құқықтық шарттарының шаруашылық жұмысының әлеуметтік ракурста жүргізілуінің керектігі.

Үшіншіден: мұнай-газ саласы бойынша социологиялық ғылымында корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікке тиесілі теориялық және методологиялық зерттемелердің жетік еместігі.

Төртіншіден: аймақтардың және мұнай-газ компанияларының мүддесінің әлеуметтік зерттемелері аймақтық әлеуметтік саясатының шешімі үшін керектігі.

Бесіншіден: Қазақстанның мұнай-газ секторындағы институционалдық өзгерістерінің түрлі бағыттарын сараптау және баға берудің қажеттігі.

Алтыншы: бүгінгі жағдайға әлеуметтік зерттеулер мен талдамалар ғылыми тиянақталған практикалық ұсыныстардың керектігі және олардың Қазақстанның Батыс аумағындағы мұнай-газ саласындағы корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігінің жетілдіруде.

Әлеуметтік ракурстағы Қазақстанның мұнай-газ индустриясындағы корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің өзгешелігін зерттеу, әлеуметтік жүйедегі мұнай-газ компанияларын зерттеу болып табылады, корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің қатысушылардың сараптаудағы мотивациялық құрылымдағы өзара әрекеттері, қазақстандық дін тұрғысынан қарағанда мұнай-газ саласындағы кәсіпорындарында корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің әлеуметтік зерттеудегі әдістемелердің құрылуы.

Айта кететін болсақ, мұнай-газ саласындағы өнеркәсіптік кәсіпорындарының корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігінің тиімді индикаторлары ойлап табылмаған. Мұнай-газ индустриясындағы корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігінің негізгі көрсеткіштерін қарайтын болсақ, көптеген факторлар қосымша әлеуметтік анализдің сапалық және сандық әдістерімен зерттеуді керек етеді.

Зерттеудің нысаны. Диссертациялық зерттеудің нысаны - Қазақстан республикасының мұнай-газ саласының өнеркәсіптері.

Зерттеудің тақырыбы – Қазақстан республикасының мұнай-газ секторындағы компаниялардың корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктеріндегі комплексті әлеуметтік анализдерінің ерекшеліктерін зерттеу.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты - Қазақстан өнеркәсібінің мұнай-газ саласындағы корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігінің жұмыс істеуін және ары қарай дамуының ерекшеліктерін ашу.

Теориялық және методологиялық зерттеу негізінде.

Диссертациялық зерттеудің теориясы мен методологиясына ғалым-экономистердің, философтардың, Қазақстан социологтарының жұмыстары, еліміздің Президентінің жарлықтары, Қазақстан Үкіметінің қаулылары және басқа да Қазақстан республикасының мұнай-газ секторындағы компанияларының корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктеріне тиесілі нормативтік құжаттары негізге алынды. Зерттеудің методологиялық базасы негізіне Г. Боуен, М. Фридман, К. Девис, А.В. Кэрролл, Дж. МакГуирдың корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік концепциялары алынды. Автор сондай-ақ Р. Фриманның стейкхолдерлер теориясына да сүйенді.

Диссертацияда мұнай-газ саласының кәсіпорындары әлеуметтік институттың бір түрі ретінде қарастырылады. Мұнай-газ компаниясы экономикалық институттың бір түрі ретінде институционалдық негіз ретінде, демек Қазақстан республикасының заңнамалық актілеріне және сол сала аумағында жұмыс атқарады.

Диссертацияның корпоративтік мәдениет деңгейін анықтау үшін әлеуметтік процесстің индикаторлар мен дифференсациясының негізгі параметрлерін анықтау методологиясы қолданылады.

Зерттеудің тәсілдері. Диссертациялық зерттеуде келесі әлеуметтік анализ тәсілдері қолданылды: монографиялық зерттеу, кабинеттік зерттеу және құжаттардың дәстүрлі анализі, Қазақстандағы мұнай-газ компанияларындағы атқарушы бөлімінің сарапшы өкілімен жартылай құрымдылық жеке сұхбаттасу.

Ғылыми зерттеудегі жаңалық. Диссертациялық зерттеуде келесі жаңа ғылыми нәтижелер ұсынылды:

- Батыс, Ресей және Қазақстан ғалымдарының күрделі теорияларын саралау кезінде корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің қағидасының топтастырылуы айтылды;
- бизнестің корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігінің авторлық тұжырымдамасы Қазақстанның мұнай-газ саласында ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігінің әлеуметтік модернизация және қазақстандық қоғам үшін инновациялық дамуын қамсыздандыру;
- бүгінгі Қазақстан мұнай-газ саласының корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігін үйрену әлеуметтік ыңғайлардың негіздерін айқындалды;
- Қазақстанның Батыс аймағындағы мұнай-газ саласындағы компанияларының корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігінің негізін сипаттайтын ұғымдық аппарат жетілдірілді;
- мұнай-газ саласындағы әлеуметтік саясатты жүзеге асыруда тейкхолдерлердің әлеуметтік рөлдері мен әлеуметтік орнын әлеуметтік зерттеуде интегралдық тәсілдер ұсынылды;
- мұнай-газ саласындағы индустриялық кәсіпорындарында методологиялық қағидалар мен технологиялық әлеуметтік зерттеулер әзірленді;
- статистикалық материалдарды зерттей келгенде Қазақстанның мұнай-газ саласына әлеуметтік институт ретінде әлеуметтік сипаттама берілді;
- негізінен нақты әлеуметтік зерттеу жасай келе Қазақстанның мұнай-газ саласындағы корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің дамуының қазіргі заман тенденциялары айқындалды;
- Қазақстанның мұнай-газ компанияларының әлеуметтік саясатының өзгешелігі корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің ракурсында айқындалды;

- Қазақстанның мұнай-газ саласындағы корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің жетілдіруде ұсыныстар әзірленді.

Теориялық және практикалық мәні. Диссертациялық зерттеулердің идеялары мен ережелері ғылыми және әдістемелік жұмыстарында, еңбек социологиясы, экономикалық социология салаларында, сол сияқты жоғарғы білім беру саласына тиесілі оқыту курстарында, үкіметтік және қоғамдық мекемелерінде, өнеркәсіптік кәсіпорындарында корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктерінің даму механизмдерін жетілдіру мақсаттарында қолданыла алады. Диссертацияның материалдары әлеуметтік саясат саласында Қазақстан Республикасының құқықтық базасын дамытуда ұсыныстарды қалыптастыруда да қолданылады. Мұнай-газ компаниялары зерттеудің нәтижелерін корпорацияның әлеуметтік дамуына және кезекті істегі әлеуметтік мәселелерді шешуде стратегиялық жоспарлар құруда қолдана алады. Сондай-ақ диссертация материалдары кәсіпорын, аймақ және мемлекет деңгейінде КСО концепцияларын құруда методологиялық негізі болып табылады.

Буддыбаева Гулжан Нуртаевна
Социологический анализ социально-корпоративной ответственности
компаний нефтегазового сектора Западного региона Казахстана
АННОТАЦИЯ

к диссертационной работе на соискание научной степени доктора философии (PhD) по специальности 6D050100 – Социология

В настоящем диссертационном исследовании осуществлен сравнительный социологический анализ социально-корпоративной ответственности компаний нефтегазового сектора Республики Казахстан.

Актуальность темы исследования. В настоящее время крупные производственные компании стали основой социально-экономического развития казахстанского общества. Повышается их социальная ответственность в решении региональных социальных проблем. Успешное функционирование социальной ответственности нефтегазовых корпораций является основой решения острых социальных проблем на уровне региона и конкретного предприятия.

Таким образом, актуальность темы диссертационного исследования обусловлена следующими обстоятельствами.

Во-первых, значимостью нефтегазового комплекса для казахстанской экономики, его ролью в осуществлении социальной модернизации казахстанского общества.

Во-вторых, необходимостью комплексного анализа динамики функционирования корпоративной социальной ответственности в нефтегазовой отрасли РК при реформировании экономических, социальных и правовых условий ведения хозяйственной деятельности в социологическом ракурсе.

В-третьих, недостаточной теоретической и методологической разработки социально-корпоративной ответственности в нефтегазовой промышленности в социологической науке.

В-четвертых, потребностью социологического исследования интересов регионов и нефтегазовых компаний в решении региональной социальной политики.

В-пятых, необходимостью анализа и оценки различных направлений институциональных изменений в нефтегазовом секторе Казахстана.

В-шестых, необходимостью в современных условиях социологического исследования и разработки научно обоснованных практических рекомендаций по совершенствованию корпоративной социальной ответственности нефтегазовой отрасли Западного региона Казахстана.

Исследование специфики социально-корпоративной ответственности в нефтегазовой индустрии Казахстана в социологическом ракурсе заключается в изучении нефтегазовых компаний как социальную систему, анализе мотивационной структуры взаимодействий и взаимовлиянии участников социально-корпоративной ответственности, сформировании методики социологического исследования корпоративной социальной ответственности на предприятиях нефтегазовой отрасли в условиях казахстанской реалии.

Необходимо отметить, что еще не созданы индикаторы определения эффективности социально-корпоративной ответственности промышленных предприятий в нефтегазовой индустрии. При измерении основных показателей корпоративной социальной ответственности промышленных предприятий в нефтегазовой индустрии многие факторы требуют дополнительного исследования путем применения качественных и количественных методов социологического анализа.

Объект исследования. Объектом диссертационного исследования является нефтегазовая отрасль промышленности РК.

Предмет исследования - комплексный социологический анализ особенностей социально-корпоративной ответственности компаний нефтегазового сектора Республики Казахстан.

Цель диссертационного исследования – выявление особенностей функционирования механизмов и дальнейшего развития социально-корпоративной ответственности в нефтегазовой отрасли промышленности Казахстана.

В качестве теоретических и методологических основ исследования.

Теоретической и методологической основой диссертационного исследования послужили труды ученых-экономистов, философов, социологов Казахстана, ближнего и дальнего зарубежья, законы Республики Казахстан, Указы Президента страны, постановления Правительства Казахстана и другие нормативные документы касающиеся корпоративно-социальной ответственности компаний нефтегазового сектора Республики Казахстан. Методологической базой исследования стали концепции корпоративной социальной ответственности Г. Боуена, М. Фридмана, К. Девиса, А.В. Кэрролла, Дж. МакГуира. Автор также опирается на теорию стейкхолдеров Р. Фримана.

В диссертации предприятия нефтегазовой отрасли рассматриваются как один из видов социального института. Нефтегазовая компания как один из видов экономического института функционирует на институциональной основе, то есть в рамках законодательных актов РК и данной отрасли.

При определении уровня корпоративной культуры в диссертации используется методология выявления индикаторов и дифференсация основных параметров социального процесса.

Методы исследования. В диссертационном исследовании применены следующие методы социологического анализа: монографическое исследование, кабинетное исследование и традиционный анализ документов, полуструктурированные личные интервью с экспертами - представителями управляющего звена нефтедобывающих компаний в Казахстане.

Научная новизна исследования. В диссертационном исследовании предложены следующие новые научные результаты:

- анализируя фундаментальные теории ученых Запада, России и Казахстана, дана классификация теории корпоративной социальной ответственности;
- представлена авторская концепция корпоративной социальной ответственности бизнеса в нефтегазовой отрасли Казахстана как социальной системы, которая обеспечивает повышение конкурентоспособности национальной экономики в условиях социальной модернизации и инновационного развития казахстанского общества;
- выявлены особенности социологического подхода в изучении корпоративной социальной ответственности в нефтегазовой отрасли современного Казахстана;
- разработан понятийный аппарат, характеризующий сущность корпоративной социальной ответственности компаний нефтегазовой отрасли Западного региона Казахстана;
- предложен интегративный подход в социологическом изучении стейкхолдеров с учетом их социальных ролей и социальных позиций как участников процесса социального взаимодействия в реализации социальной политики нефтегазовой сферы;
- разработаны методологические принципы и технологии социологического исследования социальной ответственности на промышленных предприятиях нефтегазовой отрасли;
- на основе изучения статистических материалов дана социологическая характеристика нефтегазовой отрасли Казахстана как социального института;
- на основе проведения конкретного социологического исследования выявлены современные тенденции развития корпоративной социальной ответственности предприятий нефтегазовой отрасли Казахстана;
- выявлена специфика социальной политики нефтегазовых компаний Казахстана

в ракурсе корпоративной социальной ответственности.

- разработаны рекомендации по совершенствованию корпоративной социальной ответственности в нефтегазовой отрасли Казахстана.

Теоретическая и практическая значимость. Идеи и положения диссертационного исследования могут быть использованы в научной и методической работе в области социологии труда, экономической социологии, а также в преподавании соответствующих учебных курсов в системе высшего образования, правительственными и общественными организациями, заинтересованными в улучшении механизмов развития корпоративной социальной ответственности на промышленных предприятиях. Материалы диссертации могут применяться при формулировании предложений по улучшению законодательной базы РК в области социальной политики. Нефтегазовые компании могут применить результаты исследования при создании стратегического плана социального развития корпорации и в текущей деятельности при решении социальных проблем. Также материалы диссертации являются методологической основой создания концепции КСО на уровне предприятия, региона и государства

Buldybayeva Gulzhan Nurtayevna
Socio analysis of corporate social responsibility of oil companies of the Western
Kazakhstan region
ABSTRACT

of dissertation work for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty 6D050100 –
Sociology

In this dissertation a comparative sociological analysis of corporate social responsibility of the energy sector of the Republic of Kazakhstan was carried out.

Background research. Currently, the major production companies have become the basis of socio-economic development of Kazakhstan's society. There is also an increasing their social responsibility in solving regional social problems. Successful operation of oil and gas corporations' social responsibility is the basis of the solution of acute social problems at the level of the region and the particular company.

Thus, the relevance of the topic of dissertation research is due to the following circumstances.

First, the importance of oil and gas sector to Kazakhstan's economy, its role in the implementation of social modernization of Kazakhstan society.

Secondly, the need for a comprehensive analysis of the operation dynamics of corporate social responsibility in the oil and gas industry of Kazakhstan in the reform of economic, social and legal environment conducting economic activities in a sociological perspective.

Third, the lack of theoretical and methodological development of corporate social responsibility of oil and gas industry in social science.

Fourth, the need for a sociological study of regional interests and oil and gas companies in solving regional social policy.

Fifth, the need to analyze and evaluate the different areas of institutional changes in Kazakhstan oil and gas sector.

Sixth, a necessity in the modern conditions of social research and develop evidence-based practical recommendations for improving corporate social responsibility of the oil and gas industry in the region of Western Kazakhstan.

Investigation of specific corporate social responsibility in the oil and gas industry of Kazakhstan in the sociological perspective is to explore oil and gas companies as a social system, analyze the motivational structure of interactions and mutual influence members of the corporate social responsibility, constitute the survey methodology of corporate social responsibility to the oil and gas industry in Kazakhstan realities.

It should be noted that the indicators are not yet in determining the effectiveness of corporate social responsibility industry in the oil and gas industry. When measuring key indicators of corporate social responsibility in the oil and gas industry, many industry factors require further investigation by the use of qualitative and quantitative methods of sociological analysis.

Object of the study. The object of the dissertation research is the oil and gas industry of Kazakhstan.

Subject of the study - a comprehensive socio analysis of corporate social responsibility characteristics of the Republic of Kazakhstan energy sector.

Purpose of the dissertation research - the mechanisms identification of the functioning and further development of corporate social responsibility in the oil and gas industry of Kazakhstan.

As the theoretical and methodological foundations of the study.

Theoretical and methodological basis of the dissertation research were the writings of economists, philosophers, sociologists of Kazakhstan and abroad, the laws of the Republic of Kazakhstan, Decrees of the President, the resolution of the Government of Kazakhstan and other

legal documents relating to the corporate social responsibility of the Republic of Kazakhstan energy sector. The methodological basis of research was the concept of corporate social responsibility of G. Bowen, M. Freedman, C. Davis, A.B. Carroll, J. McGuire. The author also relies on the R. Freeman theory of stakeholders.

Dissertation work considers oil and gas industry as a kind of social institution. Oil and gas company as a form of economic institution operates on an institutional basis, that is, within the laws of the Republic of Kazakhstan and the industry.

In determining the level of corporate culture in the dissertation methodology is used to identify indicators and differentiate basic parameters of the social process.

Research methods. In the dissertation research were used the following methods of sociological analysis: a monographic study, desk research and analysis of traditional documents, semi-structured individual interviews with experts - representatives of the managing executives of oil companies in Kazakhstan.

Scientific novelty of the study. The research proposed the following new results:

- analyzing the fundamental theories of scientists of the West, Russia and Kazakhstan, was given classification theory of corporate social responsibility;
- presented the author's concept of corporate social responsibility in the oil and gas industry of Kazakhstan as a social system, which enhances the national economy competitiveness in terms of social modernization and innovative development of Kazakhstan's society;
- identified features of the sociological approach to the study of corporate social responsibility in the oil and gas industry of modern Kazakhstan;
- developed conceptual framework that characterizes the essence of corporate social responsibility of the Kazakhstan Western region oil and gas industry;
- proposed an integrative approach in the sociological study of stakeholders with regard to their social roles and social positions as participants in the process of social interaction of oil and gas social policy sphere;
- developed methodological principles and technologies of the sociological study of social responsibility in gas industry industrial enterprises;
- based on the study of statistics was given the sociological characteristics of the Kazakhstan oil and gas industry as a social institution ;
- on the basis of a specific sociological study identified current trends of corporate social responsibility of the oil and gas industry of Kazakhstan ;
- identified the specific character of social policy in Kazakhstan oil and gas companies from the perspective of corporate social responsibility.
- developed recommendations for the improvement of corporate social responsibility in the oil and gas industry of Kazakhstan.

Theoretical and practical importance. Ideas and positions of the dissertation research can be used in scientific and methodological work in the field of the sociology of work, economic sociology, as well as in the teaching of relevant training courses in higher education, government and non-governmental organizations interested in improving the mechanisms for the development of corporate social responsibility in the industry. Proceedings of the dissertation work can be used in the formulation of proposals for improving the legal framework of Kazakhstan in social policy. Oil and gas companies can apply the results of research in the creation of a strategic plan for the social development of the corporation and in the current activity in the solution of social problems. Also the materials of the dissertation are a methodological basis for the creation of the concept of CSR at the enterprise, region and state level.